

Tota persona amb voluntat de parlar de manera acurada i amb propietat hauria de tindre una lleugera noció de l'àmbit, competència i l'origen de les expressions que utilitza. Entre aquestes ressalten de manera particular les dites llatines que al llarg del temps han arribat als nostres dies pels canals de la llengua culta i no tan culta. Les expressions llatines, adagis, apotegmes, màximes, proverbis llatins són una mostra excel·lent del contingut cultural del moment en què foren creades i usades, al temps que funcionen com a brúixoles orientadores en forma d'idees universals amb validesa atemporal. Són privilegiades drecceres del pensament, abreviatures de l'opinió, que com bé va establir Tierno Galván, "sirven de apoyo y referencia al discurso en la común conversación y ayudan, por cuanto tienen de cultura establecida, a que prevalezca un juicio o argumento".

El recull d'expressions llatines que ací presentem ha estat fonamentalment el de la freqüència, encara que no s'ha despreciat alguna expressió que és remarcable per la seua particularitat o especial referent historicocultural.

Hem fet compilació, sense classificar-les, d'expressions d'origen morfològic divers que s'han adaptat a la nostra ortografia com *accèssit* o *memoràndum*, i d'altres sense adaptar, com *ad hominem*. Els camps on hem anat a cercar les expressions són principalment l'àmbit **jurídic**, com *habeas corpus*, l'àmbit **mèdic**, com *placebo*, l'àmbit **filosòfic**, com *a priori* / *a posteriori*, l'àmbit **socioeconòmic**, com *per capita*, l'àmbit **polític**, com *casus belli*, l'àmbit **religiós**, com *mea culpa*, l'àmbit **universitari**, com *numerus clausus*, l'àmbit **literari** com *deus ex machina*, **aforismes i expressions proverbials**, com *ars longa, vita brevis* i d'altres **expressions d'ús general**, com *etcètera*.

Hem volgut no sols explicar la significació de l'expressió, sinó també anar a l'origen, per contemplar-la al seu context, identificant-ne l'autor si ens és possible. Però també ens ha agradat indagar en la petjada que l'expressió ha deixat en el camí de la tradició literària i cultural.

A PRIORI/ A POSTERIORI “a partir del que ve d’abans/ a partir del que ve després”. L’escolàstica aplicava aquestes expressions als judicis universals i necessaris (*a priori*), en tant que els judicis *a posteriori* depenien de l’experiència i són referits a un fenomen particular, immediat i concret, base del veritable coneixement, segons Guillem d’Ockham. Per a Tomás d’Aquino les demostracions *a priori* són les que van de la causa a l’efecte, les demostracions *a posteriori* de l’efecte a la causa.

AB OVO USQUE AD MALA “des de l’ou fins a les pomes”. L’expressió fa referència als àpats romans, que començaven menjant un ou i acabaven amb les pomes o fruita.

ACCÈSSIT “s’ha acostat (al primer lloc)”. Se sol utilitzar per referir-se al premi que va darrere del primer classificat en un concurs.

AD HOC “per a aquesta finalitat”. Expressió que s’aplica a una solució per a un problema específic. El terme *adhocràcia* es refereix a un tipus d’agrupació que, creada per resoldre un determinat problema. Oposat a l’estructuració jeràrquica o burocràtica, tots els membres tenen capacitat per pendre decisions que afecten la totalitat del grup.

AD HOMINEM “a la persona”. Hem de distingir les expressions “argument *ad hominem*” i “fal·làcia *ad hominem*”. Un argument és *ad hominem* quan s’accepta, tot i que de manera teòrica, idees de l’oponent per convèncer-lo més fàcilment. Una fal·làcia és *ad hominem* quan es desqualifica els arguments de l’oponent qüestionant-ne la figura o el prestigi.

AD KALENDAS GRAECAS “per a les kalendes gregues”. Suetoni ens conta que August la utilitzava quan volia establir un termini que no s’esdevindria mai, ja que els grecs no comptaven el temps per *kalendes*.

AD LIBITUM “a voluntat”, s’usa quan es deixa que algú faci les coses com li vingi de gust. En música el compositor dona la indicació perquè l’interpret execute el passatge com millor vingi.

ADDENDA “coses que s’han d’afegir”. Pural d’*addendum*. En dret s’aplica a les modificacions o afegits d’un contracte o acord que ambdues parts estan disposades a respectar sense necessitat d’establir un nou contracte.

AGENDA “coses que s’han de fer”. Es refereix al quadern en què cada full correspon a un dia o diversos dies de l’any i que serveix per a anotar-hi, a fi de no oblidar-les, les coses que una persona ha de fer i altres dades.

ALMA MATER “mare que alimenta”, en sentit espiritual, ja que, aplicada des d’un principi a Ceres o Venus i després a la pàtria, s’atribueix a la Universitat la facultat de nodrir els esperits. Avui s’aplica a la persona que és el líder d’un grup.

ALTER EGO “l’altre jo”. Expressió molt freqüent per indicar una persona que comparteix amb una altra idees, comportaments i punts de vista, fins al punt que fa les funcions d’un altre i pot decidir per ell. És lligada a la força de l’amistat, que transforma dues persones en una.

APERTIS VERBIS “amb paraules obertes”. La locució s’usa per indicar que una cosa es tracta sense preàmbuls, ni fingiments, amb absoluta sinceritat i claredat. Apareix a Ciceró.

ARS LUNGA, VITA BREVIS “l’art és llarg, la vida breu”. L’expressió, que és la traducció feta per Sèneca de la dita d’Hipòcrates, es refereix a la complexitat i la dificultat que requereix dominar una tècnica o art i que sobrepassa la vida humana, insuficient per aprendre tots els recursos que exigeix.

AUDENTES FORTUNA IU VAT “la (deessa) Fortuna ajuda els que s’arrisquen”, famós vers virgilià que retrobarem després en Ovidi, Sèneca i tantes dites romances. És la versió de l’original: *fortes Fortuna iuvat*.

BEATUS ILLE “feliç aquell”. Començament de la famosa oda d’Horaci que continua “lluny dels negocis, com l’antiga generació dels mortals, labora els camps paternes amb els seus bous”. Expressa el desig d’allunyar-se de l’activitat política i social i dedicar-se a la vida del camp com a ideal de felicitat. Fray Luis de León s’inspirà ací per a la seua famosa Vida retirada: “*Qué descansada vida/ la del que huye del mundanal ruido*”.

BIS PUERI SUMUS “dues voltes som xiquets (quan envellim)”. Aquesta màxima d’Aristòfanes de la comèdia *Núvols* (*Δις παῖδες οἱ γέροντες*) ha tingut moltíssimes seqüeles: a Plaute (*vetu’ puer*), Juvenal (*senior bulla dignissime*), Goethe o Shakespeare.

CAESAREM VEHIS CAESARISQUE FORTUNAM “portes Cèsar i la sort de Cèsar”. Autors com Plutarc, Dió Casi i Florus comenten que mentre Cèsar esperava reforços de Bríndisi que no arribaven, decidí eixir ell personalment disfressat d’un esclau. Quan el capità ordenà la tornada perquè la mar impedia avançar, Cèsar desvelà la seua veritable identitat i féu que els mariners continuaren la ruta, donat que de tots era coneguda la sort de Cèsar.